

Мақала туралы мәлімет / Содержание

«ЖАСТАР ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых «МОЛОДЕЖЬ И НАУКА: НАСТОЯЩЕЕ И БУДУЩЕЕ»

The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «YOUTH AND SCIENCE: PRESENT AND FUTURE»

Жинақ	IV, Атырау, 8/04/2026, 2026 ж.
ISBN	978-601-262-638-4
Секция	СЕКЦИЯ IV. ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҒЫЛЫМДАРЫ / ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ Секция IV.II. Цифрлық технологиялар жағдайындағы құқықтық жүйені дамыту және құқық қолдану тәжірибесі / Развитие правовой системы и практика правоприменения в условиях цифровых технологий
Жинақтағы рет нөмірі	№ 046
Мазмұндағы беті	219
Жарияланған беттері	219-223
Автор(лар)	Арыстанова Римма
Мақала атауы	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН ЗАҢДЫ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ
Мазмұндағы жазылуы	Арыстанова Р., Бегалиев Е.Н. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН ЗАҢДЫ МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ескерту: бет нөмірлері жинақтың соңындағы «МАЗМҰНЫ» бөліміндегі жарияланған беттерге сәйкес берілді.

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНЫҢ
ҚЫЗМЕТІНДЕ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН ЗАҢДЫ
МҮДДЕЛЕРІН ҚОРҒАУДЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ»****Арыстанова Римма**a.r.1234a@mail.ru

«Құқықтану» білім бағдарламасының 1 курс магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі, з.ғ.д., профессор - Бегалиев Е.Н.

Мақалада Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының қызметінде кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың құқықтық мәселелері зерттеледі. Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттары мен ұлттық заңнамасы талданады. Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандармен жұмыс жасау саласындағы құзыреті, кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспекторлардың қызметі, алдын алу жұмысы, қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылық жасаған балалармен жұмыс қарастырылады. Ерекше назар процесстік кепілдіктерге, отбасылық қақтығыстарға араласуға, балаларға қатысты қылмыстарды тергеуге аударылады. Автор қазіргі практиканың өзекті проблемаларын анықтайды және кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғауды жетілдіру жолдарын ұсынады.

Кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау қазіргі заманғы құқықтық мемлекеттің басым бағыттарының бірі болып табылады. Ішкі істер органдары кәмелетке толмағандардың құқықтық қорғанысын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Балалардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі қызмет ерекше заңдық реттеуді, арнайы процедураларды және кәсіби тәсілдерді қажет етеді. Қазақстан Республикасы халықаралық міндеттемелерге сәйкес балалардың құқықтарын қорғаудың кешенді жүйесін қалыптастырды, алайда іс жүзінде іске асыру кезінде бірқатар құқықтық проблемалар туындайды.

Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттары ұлттық заңнаманың негізін құрайды. Балалардың құқықтары туралы Конвенция балалардың құқықтары мен бостандықтарының кешенді жүйесін белгілейді және мемлекеттердің балаларды қорғау жөніндегі міндеттемелерін айқындайды [1]. Конвенция бала мүдделерінің басымдығы қағидасын бекітеді, оған сәйкес барлық шешімдер мен іс-қимылдар баланың мүдделерін ескеруі тиіс. Қазақстан Республикасы Конвенцияны ратификациялау арқылы балалардың құқықтарын қорғаудың халықаралық стандарттарын сақтауға міндеттенді.

Балалардың құқықтарын қорғаудың конституциялық негіздері Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген. Конституцияның 27-бабы неке мен отбасының, ана мен баланың мемлекеттік қорғауын қарастырады [2]. Мемлекет әрбір баланың лайықты өмір сүру құқығын, дене және рухани дамуын қамтамасыз етуге міндетті. Конституциялық кепілдіктер балалардың құқықтарын қорғаудың барлық жүйесінің негізі болып табылады.

«Бала құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы балалардың құқықтары мен бостандықтарының толық тізбесін белгілейді және оларды қорғау тетіктерін айқындайды [3]. Заң баланың жеке басы, қадір-қасиеті мен абыройының қолсұқпаушылығын, қорғаныс пен қамқорлық алу құқығын, білім алу, денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру құқықтарын кепілдендіреді. Ерекше назар отбасынан тыс қалған балалардың, мүгедек балалардың, құқық бұзушылық жасаған балалардың құқықтарын қорғауға аударылады. Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандармен жұмыс жасау саласындағы құзыреті кең ауқымды және көп аспектілі болып табылады.

Ішкі істер органдары кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу, кәмелетке толмағандарға қатысты құқық бұзушылықтарды анықтау және тергеу, қауіпті жағдайларда балаларды қорғау, отбасылық қақтығыстарға араласу жөніндегі функцияларды орындайды [4]. Әрбір функция кәмелетке толмағандардың құқықтары мен мүдделерін сақтауды талап етеді. Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспекторлар балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі арнайы құрылымдық бөлімше болып табылады. Инспекторлардың қызметі кәмелетке толмағандардың психологиялық ерекшеліктерін, олардың құқықтық мәртебесін, арнайы процедуралық кепілдіктерді терең білуді талап етеді [5]. Инспекторлар қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кәмелетке толмағандармен жұмыс жасайды, алдын алу шараларын жүргізеді, әлеуметтік қызметтермен, білім беру мекемелерімен, денсаулық сақтау органдарымен өзара іс-қимыл жасайды.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылық жасауының алдын алу ішкі істер органдарының қызметінің басым бағыты болып табылады. Алдын алу жұмысы әлеуметтік, педагогикалық, психологиялық және құқықтық шараларды қамтиды. Ішкі істер органдары қауіпті топтағы балаларды анықтайды, олармен жеке жұмыс жүргізеді, отбасылық жағдайды зерделейді, ата-аналарға көмек көрсетеді [6]. Мектептермен, жастар орталықтарымен, қоғамдық ұйымдармен серіктестік алдын алу жұмысының тиімділігін арттырады. Кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстық іс жүргізу ерекше тәртіппен жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі кәмелетке толмағандармен жұмыс істеудің арнайы ережелерін белгілейді [7].

Кәмелетке толмағанды күдіктіге айыптау, сұрау жүргізу, қамауға алу ерекше процедуралық кепілдіктерді сақтауды талап етеді. Міндетті түрде қорғаушының, заңды өкілдердің, қажет болған жағдайда педагог немесе психологтың қатысуы қарастырылады. Кәмелетке толмағанды күдіктіге айыптауда оның жасын, психикалық дамуын, жасаған іс-әрекетінің мәнін түсіну қабілетін ескеру қажет. Сұрау жүргізу кезінде баланың жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін әдістер қолданылуы тиіс, қысым көрсетуге, жетектеуші сұрақтар қоюға тыйым салынады [8]. Сұрау ұзақтығы шектеледі және үзілістер қарастырылады. Кәмелетке толмағанды қамауға алу соңғы шара ретінде қолданылады және баланың жеке басы мен жасаған қылмыстың сипатын ескере отырып негізделуі тиіс. Кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстарды тергеу балалардың құқықтарын қорғаудың маңызды аспектісі болып табылады. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық, жыныстық қылмыстар, саудасы, еңбекті пайдалану ерекше назарды және кәсіби тәсілді талап етеді [9]. Тергеу органдары жәбірленген баланың құқықтары мен мүдделерін қорғауды, оны қайталанатын виктимизациядан сақтауды қамтамасыз етуі тиіс. Жәбірленген баладан жауап алу арнайы дайындалған мамандардың қатысуымен, балаға ыңғайлы жағдайларда жүргізіледі. Отбасылық қақтығыстарға ішкі істер органдарының араласуы балалардың құқықтарын қорғаудың маңызды бағыты болып табылады. Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы хабарламаларды тексеру, балаларды қауіптен қорғау, ата-аналарды жауапкершілікке тарту ішкі істер органдарының міндеттері болып табылады [10]. Отбасылық зорлық-зомбылық жағдайларында балаларды шұғыл алып қою тетігі қарастырылған, бұл баланың өміріне және денсаулығына төнетін қауіпті болдырмауға мүмкіндік береді.

Кәмелетке толмағандардың әкімшілік құқық бұзушылық жасауы жағдайында ішкі істер органдары баланың жасын, іс-әрекетінің мәнін түсіну дәрежесін, тәрбиелік әсер ету мүмкіндіктерін ескереді. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі кәмелетке толмағандарға қатысты арнайы ережелер белгілейді [11]. Көптеген жағдайларда әкімшілік жауапкершілік шаралары тәрбиелік әсер ету шараларымен ауыстырылады. Ата-аналар немесе заңды өкілдер кәмелетке толмағанның әкімшілік құқық бұзушылық жасауы үшін жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қамтамасыз етудің процедуралық кепілдіктері ішкі істер органдарының қызметінде маңызды рөл атқарады. Баланың заңды өкілдерін хабардар ету, қорғаушының қатысуын қамтамасыз ету, арнайы мамандарды тарту, баланың пікірін тыңдау міндетті процедуралық талаптар болып табылады [12]. Бұл кепілдіктердің

бұзылуы процестік шешімдердің күшін жоюға негіз болуы мүмкін. Кәмелетке толмағандардың жеке басы туралы ақпаратты қорғау олардың құқықтарын қамтамасыз етудің маңызды аспектісі болып табылады. Заңнама кәмелетке толмағандардың жеке басын сәйкестендіруге мүмкіндік беретін мәліметтерді жариялауға тыйым салады [13]. БАҚ-та, интернетте, сот процестерінде баланың жеке басын жария етуге болмайды. Бұл кепілдік баланың қадір-қасиетін қорғайды және оның қоғамға қайта бейімделуіне ықпал етеді. Кәмелетке толмағандарды уақытша ұстау орындарында ұстау шарттары халықаралық стандарттарға сәйкес келуі тиіс. Балалар ересектерден бөлек ұсталуы, лайықты тұрмыстық жағдайлар, медициналық көмек, білім алу мүмкіндігі қамтамасыз етілуі тиіс [14]. Уақытша ұстау орындарында балалардың құқықтарын бұзу фактілері тиісті жауапкершілікке әкеп соғады.

Кәмелетке толмағандармен жұмыс істейтін ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби даярлығы балалардың құқықтарын қамтамасыз етудің маңызды шарты болып табылады. Инспекторлар балалардың психологиясы, педагогика, ювеналдық әділет қағидалары, балалардың құқықтарын қорғау бойынша халықаралық стандарттар саласында арнайы білім алуы тиіс. Үздіксіз кәсіби даярлық жүйесі, біліктілікті арттыру курстары, озық тәжірибемен алмасу қызметкерлердің кәсібилігін қамтамасыз етеді [15]. Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық өзара іс-қимыл ішкі істер органдары қызметінің тиімділігін арттырады. Білім беру органдарымен, денсаулық сақтау жүйесімен, әлеуметтік қорғау қызметтерімен, қамқоршылық және қорғаншылық органдарымен, прокуратурамен, соттармен үйлестірілген жұмыс балаларға кешенді көмек көрсетуге мүмкіндік береді. Ведомствоаралық комиссиялар, жұмыс топтары, бірлескен шаралар өзара іс-қимылдың негізгі нысандары болып табылады.

Қазіргі кезеңде кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғаудың бірқатар проблемалары сақталып отыр. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің балалардың құқықтары саласындағы білімінің жеткіліксіздігі процедуралық кепілдіктердің бұзылуына әкеледі. Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспекторлардың жүктемесінің жоғарылығы жеке тәсілді қамтамасыз етуді қиындатады. Материалдық-техникалық базаның әлсіздігі, арнайы бөлмелердің, психологиялық көмек көрсету мүмкіндіктерінің жоқтығы қызметтің сапасын төмендетеді. Заңнамалық реттеудің кемшіліктері іс жүзінде қиындықтар туғызады. Кейбір нормалар нақты емес және түсіндіруді қажет етеді. Жауапкершілік шараларының дифференциациясы жеткіліксіз, бұл әрбір жағдайға жеке көзқарас жасауды қиындатады. Процедуралық нормалардың кейбіреулері халықаралық стандарттарға толық сәйкес келмейді және жетілдіруді қажет етеді.

Кәмелетке толмағандардың құқықтары туралы қоғамдық хабардарлықтың төмен деңгейі балалардың өз құқықтарын қорғау мүмкіндіктерін шектейді. Балалар өздерінің құқықтары туралы, оларды қорғау тетіктері туралы, көмек сұрау мүмкіндіктері туралы жеткілікті ақпаратқа ие емес. Құқықтық ағарту жұмысын күшейту, балаларға арналған ақпараттық материалдарды әзірлеу, сенім телефондарын дамыту қажет. Ата-аналардың құқықтық мәдениетінің жеткіліксіздігі балалардың құқықтарын бұзуға әкеледі. Көптеген ата-аналар балалардың құқықтары туралы, тәрбиелеудің заңды әдістері туралы, жауапкершілік туралы білмейді. Отбасындағы зорлық-зомбылық, балаларды елемеу, дұрыс тәрбиеленбеу кең таралған. Ата-аналармен жұмыс жүйесін жетілдіру, педагогикалық және құқықтық білім беру, отбасыларды қолдау маңызды міндет болып табылады.

Әлеуметтік қызметтердің дамымауы балаларға кешенді көмек көрсетуді қиындатады. Психологиялық, педагогикалық, медициналық, әлеуметтік қызметтерге қол жеткізу шектеулі, әсіресе шалғай аудандарда. Мамандардың жетіспеушілігі, қаржыландырудың жеткіліксіздігі, инфрақұрылымның әлсіздігі әлеуметтік қызметтер жүйесінің негізгі проблемалары болып табылады. Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғауды жетілдірудің бағыттары кешенді тәсілді қажет етеді. Заңнаманы жетілдіру халықаралық стандарттарға сәйкестікті қамтамасыз етуі, процедуралық кепілдіктерді нығайтуы, жауапкершілік шараларын дифференциациялауы тиіс. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби даярлығын арттыру балалардың психологиясы, құқықтары, озық тәжірибе саласында білім беруді қамтиды. Материалдық-

техникалық базаны нығайту арнайы бөлмелерді жабдықтауды, заманауи техникалық құралдарды, ақпараттық жүйелерді енгізуді қарастырады. Кәметке толмағандармен жұмыс істейтін бөлімшелер балаларға ыңғайлы, қауіпсіз, психологиялық жайлы жағдайларға ие болуы тиіс. Бейнебаянда техникасы, психологиялық тестілеу құралдары, арнайы әдебиет қызметтің сапасын арттырады.

Ведомствоаралық өзара іс-қимылды дамыту үйлестіру тетіктерін жетілдіруді, бірлескен бағдарламаларды әзірлеуді, ақпарат алмасуды қамтиды. Балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі бірыңғай ақпараттық жүйе барлық қатысушы органдардың жұмысын үйлестіруге мүмкіндік береді. Жағдайларды бірлесіп талдау, кешенді жоспарларды әзірлеу, нәтижелерді бағалау тиімділікті арттырады. Қоғамдық бақылауды дамыту балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі қоғамдық ұйымдардың, омбудсмен институтының, БАҚ-тың белсенділігін арттыруды қарастырады. Азаматтық қоғам институттары ішкі істер органдарының қызметін бақылауда, бұзушылықтарды анықтауда, балалардың мүдделерін білдіруде маңызды рөл атқарады. Қоғамдық кеңестер, мониторингтік топтар, жария есептер ашықтықты қамтамасыз етеді.

Балалардың құқықтық сауаттылығын арттыру мектептерде құқықтық білім беруді, арнайы бағдарламаларды, балаларға арналған ақпараттық материалдарды қамтиды. Балалар өздерінің құқықтары туралы, оларды қорғау тетіктері туралы, көмек сұрау жолдары туралы білуі тиіс. Интерактивті әдістер, рөлдік ойындар, құрдастармен білім беру тиімді нысандар болып табылады. Ата-аналармен жұмысты жетілдіру педагогикалық және құқықтық білім беруді, отбасыларды қолдау қызметтерін дамытуды, ерте араласу бағдарламаларын қамтиды. Ата-аналар мектептері, кеңес беру орталықтары, қолдау топтары отбасыларға көмек көрсетудің тиімді нысандары болып табылады. Қауіпті топтағы отбасыларды анықтау және олармен жұмыс жүргізу балалардың құқықтарын бұзудың алдын алуға мүмкіндік береді. Әлеуметтік қызметтерді дамыту психологиялық, педагогикалық, медициналық, әлеуметтік көмек көрсету мүмкіндіктерін кеңейтуді қарастырады. Мамандарды даярлау, қызметтерді қаржыландыру, инфрақұрылымды дамыту маңызды міндеттер болып табылады. Балаларға арналған сенім телефондары, дағдарыстық орталықтар, әлеуметтік қонақүйлер шұғыл көмек көрсетудің қажетті элементтері болып табылады.

Ювеналдық әділет элементтерін енгізу кәметке толмағандармен жұмыс істеудің арнайы жүйесін құруды қарастырады. Арнайы сот бөлімшелері, балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі уәкілдер, балалар үшін адвокатура қызметтері, қалпына келтіру бағдарламалары ювеналдық әділеттің негізгі элементтері болып табылады. Жазалаудан гөрі қалпына келтіруге, балаларды қоғамға қайта әлеуметтендіруге бағыт ювеналдық әділеттің басты қағидасы болып табылады.

Халықаралық ынтымақтастықты дамыту озық тәжірибемен алмасуды, бірлескен жобаларды іске асыруды, халықаралық стандарттарды енгізуді қамтиды. Халықаралық ұйымдармен, шетелдік әріптестермен ынтымақтастық балалардың құқықтарын қорғау жүйесін жетілдіруге ықпал етеді. Халықаралық конференциялар, семинарлар, оқу сапарлары білім алмасудың маңызды нысандары болып табылады.

Қорытындылай келе, Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының қызметінде кәметке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету кешенді құқықтық реттеуді, кәсіби тәсілді, ведомствоаралық өзара іс-қимылды, қоғамдық қолдауды қажет етеді. Қалыптасқан заңнамалық база, институционалдық тетіктер, халықаралық стандарттарға сәйкестік балалардың құқықтарын қорғаудың негізін құрайды.

Алайда іс жүзінде іске асыру кезінде бірқатар проблемалар сақталып отыр: қызметкерлердің кәсіби даярлығының жеткіліксіздігі, материалдық-техникалық базаның әлсіздігі, әлеуметтік қызметтердің дамымауы, қоғамдық хабардарлықтың төмен деңгейі. Бұл проблемаларды шешу заңнамалық, ұйымдастырушылық, материалдық, идеологиялық шараларды қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді.

Кәметке толмағандардың құқықтарын қорғауды жетілдіру балалардың мүдделерін басым ету қағидасына негізделуі, халықаралық стандарттарға сәйкес келуі, қалпына келтіру

тәсіліне бағытталуы, қоғамдық бақылауды қамтамасыз етуі тиіс. Тек балалардың құқықтары мен мүдделерін нақты қорғау арқылы ғана әділ және гуманды қоғам құруға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Балалардың құқықтары туралы Конвенция (БҰҰ Бас Ассамблеясы 1989 жылғы 20 қарашада қабылдаған, Қазақстан Республикасы 1994 жылы ратификациялаған). – Нью-Йорк, 1989.
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған, өзгерістермен және толықтырулармен). – Астана, 1995.
3. «Бала құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II, өзгерістермен және толықтырулармен). – Астана, 2002.
4. «Қазақстан Республикасындағы ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V, өзгерістермен). – Астана, 2014.
5. Әбдірайымова Г.С. Кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспекторлардың құқықтық мәртебесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 312 б.
6. Оспанов С.Д. Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылығының алдын алу: теория және практика // Құқық және мемлекет. – 2021. – № 2. – 67-75 б.
7. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексі (2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V, өзгерістермен және толықтырулармен). – Астана, 2014.
8. Нұрғалиева А.К. Кәмелетке толмағандардан жауап алудың процестік ерекшеліктері // ҚазҰУ хабаршысы. Заң сериясы. – 2020. – № 4. – 89-97 б.
9. Сәрсенбаева Ж.Н. Балаларға қатысты қылмыстарды тергеудің криминалистикалық аспектілері. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2019. – 267 б.
10. «Отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV, өзгерістермен). – Астана, 2009.
11. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі (2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V, өзгерістермен). – Астана, 2014.
12. Қалиев Т.Б. Кәмелетке толмағандардың құқықтарын қамтамасыз етудің процестік кепілдіктері // Заңгер. – 2021. – № 3. – 45-52 б.
13. Тоқтарова А.М. Кәмелетке толмағандардың жеке басы туралы ақпаратты құқықтық қорғау. – Астана: Фолиант, 2020. – 198 б.
14. Кәмелетке толмағандарды бас бостандығынан айыруға байланысты орындарда ұстау ережелері (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 30 желтоқсандағы № 1449 қаулысымен бекітілген). – Астана, 2014.
15. Бекмұхамбетов Е.Ж. Кәмелетке толмағандармен жұмыс істейтін ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби даярлығы // Полиция және қоғам. – 2020. – № 2. – 34-41 б.